
Vuoden 1956 vallan- kumous on edelleen läsnä

Anssi Halmesvirta & Heino Nyyssönen, Unkarin kansannousu 1956. WSOY 2006, 288 s.

■ Vuoden 1956 lokakuun tapahtumat ovat Unkarin historiatietoisuuden merkkipaaluja monellakin tavalla. Maan historiaa vuoden 1956 jälkeen ei voi käsitellä ilman tätä käännekohtaa, eikä varsinkaan ymmärtää nyky-yhteiskunnassa edelleen kyteviä ristiriitoja. Unkarissa vallankumousperinteellä on myös tärkeä merkitys kansallisen identiteetin suhteen, sillä se konkretisoi patriotismin käytännön aspektia. Kahdella kolmesta kansallispäivästä kunnioitetaan jonkin ulkomaalaista sortovaltaa vastaan käydyn vallankumouksen muistoa.

Lokakuun 1956 muistopäivä on sinänsä erikoinen, että se ei yhdistä kansakuntaa, vaikka kansallispäivien yleisenä tarkoituksena onkin muistuttaa kansallisesta yhtenäisyydestä. Oikeistodiskurssi on vuodesta 1989 lähtien pyrkinyt jakamaan kansaa viestittämällä, ettei vasemmistolla ole oikeutta muistella kansannousua; vasemmistohan oli syypää vallankumouksen nujertamiseen ja sen jälkeiseen kádárismiin. Unkarin poliittisen kentän toi-

mintaa hiertää yhä se yksinkertainen tosiasia, ettei sosialismin romahduksen jälkeen ole julkisesti tehty tiliä menneisyyden kanssa. Erityisesti vasemmisto kokee tämän ongelmana, sillä debatti kommunismin syyllisistä ja heidän näkyvästä roolistaan järjestelmän vaihdoksen jälkeen on kiihtynyt aika ajoin.

Unkarissa ei ole sovellettu nk. lustraatio-politiikkaa, joka olisi kieltänyt entisen valtakoneiston edustajia ottamasta vastaan uuden järjestelmän hallinnollisia tai poliittisia virkoja, ja niin heitä myös löytyy runsaasti viranhaltijoina. Hämmennystä aiheuttaa lähimenneisyyden yksiselitteisen tuomitsemisen vaikeus. Syyllisten sormella osoittaminen ei ole helppoa, johtuen kádárismin ainutlaatuisesta liberalismista ja markkinasosialismista. Reformikommunistien aloitteesta ryhdyttiin 1989 myös neuvottelemaan silloisen opposition kanssa rauhanomaisesta siirtymisestä monipuoluejärjestelmään ja parlamentarismiin.

Unkarilaiset ovat historiastaan ylpeitä ihmisiä. Silti heidän käsityksensä peilaavat varsin läpinäkyvästi yhteiskunnan poliittisesti johdateltuja debatteja. Lähimenneisyys toimii juuri muistinvaraisuutensa tähden poliittisten tarkoitusprien sekatarvaravarastona; viralliset tulkinnat tähtäävätkin ruohonjuuritason muistipohjaisten yhteisökäsitysten muokkaamiseen. Viime vuonna Suomessakin nähtiin uutisia lietso- tuista, käsittämättömän väkivaltaiseksi yltyneistä levottomuuksista muistojuhlan yhteydessä. Mutta vaikuttamisella on älyllisempiäkin keinoja:

vallankumouksen 50. vuosi-päivän kunniaksi Unkarissa julkaistiin 55 tietokirjaa – näistä 36 valtion tuella – 6 kaunokirjallista teosta ja 10 kokoillan elokuvaa.¹

Anssi Halmesvirran ja Heino Nyssösen kirja käsittelee vallankumouksen syitä, tapahtumahistoriaa, taustoja ja välitömiä sekä välillisiä seurauksia. Molemmat tutkijat ankkuroituvat Jyväskylän yliopistoon, jolla on pitkät perinteet Unkariin liittyvässä ensisijaisesti historian ja kulttuurin tutkimuksessa. Opinahjo tunnetaan monitieteisen hungarologia-opintokokonaisuuden valtakunnallisena keskuksena, jonka kahdeksanvuotinen toiminta (perustettu 1989) kertoo omalla tavallaan vakaasta kiinnostuksesta Unkarin asioihin. Laitoksen johtavana asiantuntijana Anssi Halmesvirta on saanut arvostusta Unkarin historioitsijapiireissä. Vastaavasti politologi Heino Nyssösen edustaa hungarologiassa harmillisesti marginaaliin joutunutta yhteiskuntatieteellistä lähestymistapaa ja on kunnostautunut erityisesti historiapolitiikan tutkimuksen saralla.²

1. Myös Suomen kirjamarkkinat ovat huomioineet juhluvuoden. Tässä käsiteltävän Halmesvirran ja Nyssösen teoksen lisäksi ilmestyivät: Reima T. A. Luoto, *Unkari 1956 – kansannousun tausta, tapahtumat, seuraukset*, Fenix Kustannus, 2006 sekä Domokos Varga, *Viestejä talvisodan Suomesta ja kansannousun Unkarista*, Unkarin Kulttuuri- ja Tiedekeskuksen julkaisu, 2006.

2. Heino Nyssösen väitöskirja *The Presence of the Past in Politics. '1956' after 1956 in Hungary*. SoPhi 1999, käsittelee vuoden 1956 jälkeistä aikaa poliittisen valtataistelun välineenä.

Unkarin kansannousu 1956 on kokoava yleisteos, luonteeltaan tietokirja, eli suunnattu pääasiassa suurelle yleisölle, joka ei välttämättä tunne aihetta. Sisältö on rakennettu kronologisesti tarjoten laajan läpikatsauksen poliittisten tapahtumien ohella myös kansainväliseen ja yhteiskunnalliseen kontekstiin. Hyvä ratkaisu on, että lukijalle piirretään huolellinen ajankuva ja näytetään kumousta aikalaistenkin silmin. Keino ei pelkästään tuo tapahtumia lähelle inhimillisessä mielessä vaan se myös arkipäiväistää niitä, mikä on sinänsä erittäin terveellistä juuri tälle hehkutuksille alttiin ja lähes myyttiksi muuttuneen taistelun kohdalla. Yli puolet teoksesta keskittyy vuoden 1956 jälkeiseen aikaan, josta otsikko ei ikävä kyllä anna vinkkiä.

Tieteellisen kontribuution näkökulmasta kirjan merkittävin osuus löytyy niistä kohdista, jotka käsittelevät Suomen yhteiskunnan ja poliittisen eliitin suhtautumista Unkarin kansannousuun sekä kádárismin aikaan. Ehdottomasti mielenkiintoisinta aineistoa ovat vielä elävien suomalaisvaikuttajien kanssa tehdyt haastattelumateriaalit, jotka olisi voinut nostaa tekstissä vielä tärkeämpään asemaan. Koko aihe on sen verran merkittävä, että unkarilainen yleisö ja tutkijayhteisö kernaasti lukisivat siitä enemmänkin.

Muuten kirja ei tuo paljon uutta tietoa. Muistipolitiikkaa ja vallankumouksen merkitystä järjestelmän romahtamisessa sekä 1990-luvun siirtymäkauden valtataisteluja käsittelevät luvut perustuvat pitkälti Heino

Nyysösen väitöskirjaan. Kirjoittajat eivät ota myöskään kantaa Unkarin tutkijapiirejä jakavaan perustavanlaatuisen debattiin vuoden 1956 merkityksestä maan myöhempään kehitykseen. Oliko 1956 alun loppua vai lopun alkua. Toisin sanoen edesauttoiko vallankumouksen väkivaltainen nujertaminen ja sen jälkeinen kostopolitiikka tavallisten ihmisten vastarinnan ja poliittisen aktiivisuuden ennen aikaista lopahtamista ja siten järjestelmän pitkittymistä.

Vai oliko vuosi 1956 senlaatuinen varoitus kansan tahdosta, jota myöhempi Kádárin johto ei voinut jättää huomioimatta vaan joutui tekemään yhä enemmän myönnytyksiä, jotka lopulta johtivat järjestelmän murtumiseen. Halmesvirran ja Nyysösen liiallinen varovaisuus tässä suhteessa selittynee sillä, että teos on todellakin suunnattu tavallisille ihmisille, eikä tutkijoille. Toisaalta jäin kaipaamaan heidän asennoitumistaan tähän olennaiseen kysymykseen, koska siten he olisivat määritelleet vuoden 1956 merkitystä omasta näkökulmastaan. Tällaisenaan teos jää ulkokohtaiseksi, tapahtumien ja seurausten kliiniseksi kertaamiseksi.

Teoksen lähteet ovat pääasiassa kirjoina julkaistuja lähdekokoelmia ja Unkarissa viimeaikoina runsaasti julkaistuja aiheeseen liittyviä tutkimuksia, ei omaehtoiseen arkistotyöhön pohjautuvaa aineistoa. Ainoa poikkeus on sivun 127 viite 6, jossa viitataan kahteen asiakirjaan. Siten lavea maininta Unkarin kansallisarkiston puolueaineistosta ja eritoten Unkarin ulkoministeriön aineistoista,

joista ei löydy viitteitä lainkaan, on ylimitoitettua. Maalikkolukijaa ajatellen olisi lyhyt, kokoava kronologia ollut varsin käyttökelpoinen, sillä vallankumoushan oli nopea-tempoinen ja monin osin sekavakin.

Kirjan ulkoasu on hieno, siinä näkyy suuren kustantamon huolellinen toimitustyö. Voidaan kuitenkin kysyä, miksi Unkaria käsitteleviä kirjoja yritetään Suomessa myydä mielikuvituksettomasti kansallisväreillä. Jos kannessa kerran täytyy olla trikolori, enemmän järkeenkäypää olisi ollut laittaa siihen vaikkapa vallankumouksen symboliksi noussut reikälippu, eli kansallislippu, josta kumoukselliset leikkasivat irti kommunistisen embleemin.

Erityisen ansiokas on tekstimassaa rikkova, erittäin rikas kuva-aineisto. Kirjan tekijät ovat onnistuneet hyödyntämään Unkarin Sotahistoriallisen instituutin ja Budapestin kaupunginarkiston harvinaistakin kuvamateriaalia, vaikkakaan painojälki ei välillä tee oikeutta vahvoille kuville. Hyvin valitut sitaatit muistelmista, runoista ja poliittisista puheista elävöittävät kerrontaa ja tekevät siitä paitsi mielenkiintoista myös nautittavaa.

Kaiken kaikkiaan kirja on mainio ja napakka tietopaketti, jota voi hyvässä mielessä suositella johdatukseksi 1956 vallankumouksen sekä sen jälkeisen ajan historiaan.

Katalin Miklóssy